

היבטים לשוניים בפרשת חקת פב

דקדוקי קריאה בפרשת חקת בהפטרה ובראשון של בלק

יט ב וַיִּקְחֻ: וְאִ"ו בְּשׁוּוֹא נֶע. אֲלִיף פָּרָה: הַפ"א רְפוּיָה

יט ז וְכַבֵּס: הַבִּל"ת בְּסִגּוּל וְלֹא בְצִירִי, וְכֵן בְּפִסּוּק י. וְאַחַר יָבֹא אֶל-הַמַּחֲנֶה: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת וְאַחַר

יט יב הוּא יִתְחַטֵּא-בֹּ בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהַר: יֵשׁ לַעֲמוּד מֵעַט אַחַר קְרִיאַת הַשְּׁבִיעִי לְהַדְגִישׁ אֶת הָעוֹבְדָה כִּי הַהִפְסֵק הָעֵיקָרִי בְּתִיבָה זֹו וְלֹא בְּתִיבַת הַתְּבִיר, אַחֲרַת מִתְקַבֵּל מִשְׁמַעוֹת שְׂאִינָה נִכּוֹנָה. וְכֵן הַדְּבַר גַּם בְּחִצֵּי הַשְּׁנִי שֶׁל הַפִּסּוּק: הוּא יִתְחַטֵּא-בֹּ בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי - יִטְהַר וְאִם-לֹא יִתְחַטֵּא בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי - לֹא יִטְהַר

יט יד בְּאַהֲלֵ: הַבִּל"ת בְּשׁוּוֹא, אֲךָ בְּהַמְשַׁךְ הַפִּסּוּק בְּאַהֲלֵ מִיּוֹדַע, הַבִּל"ת בְּקִמְץ

יט טז בְּחַלֵּל-חֶרֶב: גַּעִיָּה בְּבִל"ת הַרְאִשׁוֹנָה

יט יח עֲלִיית שְׁנֵי

הִיוּ-שָׁם: גַּעִיָּה בַה"א. בְּעֶצֶם הַבֵּית פְּתוּחָה¹ בְּחַלֵּל: הָעֵמֶדָה קֵלָה בְּבִל"ת לְצִיּוֹן מִיּוֹדַע

כ א כָּל-הָעֵדָה: הַטַּעֲמָה כְּפֹלָה עַל תִּיבָה אַחַת

כ ב וְלֹא-הָיָה מִיָּם: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לַה"א הַרְאִשׁוֹנָה

כ ד וְלָמָּה: בְּמַלְרַע וּמ"ם רְפוּיָה, וְכֵן הַדְּבַר גַּם בְּפִסּוּק הַבֹּא

כ ה הָרַע: רִי"ש קְמוּצָה

כ ז עֲלִיית שְׁלִישִׁי

כ ח וְהִשְׁקִיתָ: בְּמַלְרַע

כ יג אֲשֶׁר-רָבּוּ: בְּמַלְרַע, יֵשׁ לְהִזְהַר לֹא לְהַבְלִיעַ רִי"ש אַחַת לְתוֹךְ הַשְּׁנִיָּה

כ יד עֲלִיית רְבִיעִי

מִצְאָתָנוּ: הַטַּעֲמָה בַאֲל"ף הַקְמוּצָה, לְכֵן הַתִּי"ו שְׁלֹאֲחִרָה בְּשׁוּוֹא נַח²

כ יז נִעְבְּרָה-נָא: הָעִי"ן בְּשׁוּוֹא נַח. דְּרָדָּה הַמְּלִךְ נִלְדָּ: כִּךְ הַהִטַּעֲמָה עַל פִּי רֹב הַדְּפוּסִים

כ יט בְּמִסְלָה: גַּעִיָּה בְּבִל"ת וְהַמ"ם בְּשׁוּוֹא נֶע לֹלָא דַּגֵּשׁ

כ כב עֲלִיית חֲמִישִׁי

כא א וַיִּלְחָם: בְּמַלְעִיל, כֵּן הַדְּבַר בְּהַמְשַׁךְ בְּפִסּוּק כִּג

כא ד לְסָבָב: הַבִּל"ת הַרְאִשׁוֹנָה רְפָה, כֵּן הַדְּבַר לְפִי בֵּן אֲשֶׁר בְּכַתֵּר אַרְס צוּבָה וְלִנְיָגֵרֵד

כא ה בְּאַלְקִים: הַאֲל"ף אִינָה נִשְׁמַעַת. קֶצֶה: הַטַּעַם בְּקו"ף מְלַעִיל³

כא ו וַיִּשְׁלַח: הַשִּׁי"ן בְּפִתַח וְלֹא בְּשׁוּוֹא. מִיִּשְׂרָאֵל: הַמ"ם בְּחִירָק חִסֵּר וְכֵן גַּם הִיר"ד הַדְּגוּשָׁה שְׁלֹאֲחִרָה

¹ אופייני לה"א הידיעה לפני עי"ן (אע"פ שלפי הכלל צריך להיות כאן קמץ).

² למרות שזהו שווא שלאחר תנועה גדולה וכבר דנו בכך בעבר

³ המטעים בצד"י עובר לזמן בינוני (הווה).

כא ז וַיִּסֹּר: במלרע, הוא"ו בשווא נע

כא י עליית ששי

כא יא מְמִזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא יישמע שהה"א שבראש התיבה השנייה תשתייך לסוף התיבה הקודמת

כא יג וַיִּחַנּוּ: בטעם רביע, לא בגרשיים⁴

כא יד יֵאמָר: המ"ם בפתח

כא טו לְשֶׁבֶת: הלמ"ד בשוא, לא בקמץ

כא יח שָׁרִים: ש"ן שמאלית

כא כ וַנְּשַׁקְּפָה: במלעיל

כא כא עליית שביעי

כא כב אָעֲבָרָה: הע"ן בשווא נח

כא כג יִהְיֶה: ה"ו"ד מוטעמת וקמוצה בקמץ רחב, והה"א בשווא נח

כא ל וַנָּשִׂים: הנ"ן בפתח. מִידְבָּא: הדל"ת בשווא נע

כא לב אֶת-יַעֲזָר: הע"ן בשווא נח

כא לז וַיִּזְרַשׁ אֶת-הָאֲמָרִי אֲשֶׁר-שָׁם: הטפחא בתיבת וַיִּזְרַשׁ⁵

כא לד מפטיר

הפטרת חקת שופטים יא:

ב וַיֵּאמְרוּ לוֹ: טעם נסוג אחור ליר"ד

ח וְהִלַכְתָּ... וְנִלְחַמְתָּ: מלרע

ז בָּאֲתָם: במלרע. עֲתָה: מלעיל, בפסוק הבא עֲתָה מלרע

ט לְהִלָּחֵם: הטעם בחי"ת והיא בצירי בניגוד לפסוק כז

יג בַּעֲלוֹתָו: העמדה קלה בבי"ת למנוע הבלעת העי"ן החטופה

טז כִּי בַּעֲלוֹתֶם מִמִּצְרַיִם: טעם טפחא בתיבת כִּי

יז אֶל-מִלְךְּ אֲדָוָה | לְאִמֶּר: פסק בין תיבות אֲדָוָה ובין לְאִמֶּר. אָעֲבָרָה-נָא: העי"ן בשווא נח

יח וַיִּסָּב: הסמ"ך בקמץ קטן

כא ה' אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל: יש לשים לב לקושי המתעורר בקריאת תיבות אלו וטעמיהן

כז לְהִלָּחֵם בִּי: טעם נסוג אחור ללמ"ד וכן הדבר בהמשך בפסוק לב

ראשון של בלק במדבר כב:

ד אֵת יַרְקֵה הַשָּׂדֶה: טעם טפחא בתיבת אֵת

⁴ עיין "כא"צ והנוסח "....עמ' 52

⁵ בניגוד לתורה קדומה הסובר כי טעם זה יבוא על תיבת 'האמרי'

ה שני במנחת שבת

פְּתוּרָה: הטעם מימין לפ"א, ההטעמה בתי"ו, במלעיל

ו וְעֵתָהּ: הקורא את העי"ן כמו אל"ף משנה את משמעות הכתוב. אָרְהָ-לֵי: העמדה קלה באל"ף.

וּאֶגְרָשְׁנוּ: הר"ש בשווא נע ולא בחטף

ח שלישי במנחת שבת

יא קָבָה-לֵי: העמדה קלה בקו"ף

יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-בְּלָעָם: יש לשים לב לטעמים בפסוק זה, רבים הקוראים המתבלבלים וקוראים מרכא-טפחא כבר בתחילתו. הדבר נובע מכך שהאתנח⁶ קוטע את דברי הבורא אל בלעם באמצע

ומחלק את הדיבור לשניים: לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם לֹא תֵאָרֵץ אֶת-הָעָם

הרב עזריה אריאל נר"ו בתשובה לשאלה על פרה אדומה בזמננו שהכל נחשבים בחזקת טמאי מת.

לשוואל, שלום וברכה!

אתה צודק בהחלט. על מנת לעשות את הפרה האדומה בימינו, כל עוד אין לנו אפר של פרה קודמת, יש צורך בכהן שלא נטמא למת מעולם: נולד בבית, או בבית חולים שמחלקת יולדות שלו מופרדת לחלוטין משאר האגפים (כמו בי"ה ביקור חולים בירושלים), ומאז לידתו לא היה בבית חולים וקברות וכדומה. אמנם בכל מקרה הוא יהיה טמא, משום שטמאי מתים נגעו בו, אולם טומאה זו קלה יותר, שניתן להיטהר ממנה בטבילה במקווה.

אם ידוע על כהנים מתאימים, כדאי להפנות אותם למכון המקדש.

תפקידים אחרים בתהליך עשיית הפרה אינם זקוקים לכהן דווקא (החל מאיסוף האפר והטיפול בו ובמים החיים והזאה על הטמאים). לצורך זה ניתן יהיה להיעזר בגרי צדק שהתגיירו לאחרונה ומאז גירום לא נטמאו.

אין כאן המקום להרחיב על עניינים אלו מכל צדדיהם, ומי שמעוניין בהסבר מורחב מוזמן לפנות למכון המקדש.

כל טוב עזריה אריאל

א"ה. עדיין יש לתת את הדעת על כמה פרטים. עדיף מי שלא נולד בבית-חולים, כי במחלקת יולדות יש גם נפלים שטמאים באוהל ממש כמתים מבוגרים. גם כמעט כל בית נחשב אוהל המת בגלל כלים שהיו באוהל המת או נטמאו מכלים שהיו באוהל המת.

הערה שקיבלתי: כוונתך לשיטת ר"ת וסיעתו שכלי מתכות מטמאים באבי אבות הטומאה. הרב עזריה אריאל (כותב התשובה לעיל) הוציא ספר שלם להוכיח בארוכה כדעת הראשונים החולקים עליו.

יתכן שלמכון המקדש יש פתרונים.

השווה. משנה פרה פרק ג משנה ג באו להר הבית וירדו הר הבית והעזרות תחתיהם חלול מפני קבר התהום ובפתח העזרה היה מתוקן קלל של חטאת ומביאין זכר של דחלים וקושדים חבל בין קרניו וקושדים מקל ומסבך בראשו של חבל וזודקו לתוך הקלל ומכה את הזכר ונרתע לאחוריו ונוטל ומקדש כדי שיראה על פני המים רבי יוסי אומר אל תתנו מקום למינים לרדות אלא הוא נוטל ומקדש: המעוניין יעיין במפרשי המשנה. מתוארת כאן דרך לקדש מים בלי מגע יד אדם ואכמ"ל.

⁶ הוסבר כמה פעמים שהפתיחה של הפסוק היא לפני האתנח. והאתנח חוצה את החלק העיקרי של הפסוק כלומר את דברי ה' אל בלעם.

הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו. וְשָׂרְף אֶת-הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת-עֹרָהּ וְאֶת-בְּשָׂרָהּ וְאֶת-דָּמָהּ עַל-פְּרִשָׁה יִשְׂרָף: נראה שהטעם שהפסיקו ביאת עורה ואת בשרה ואת דמה, וחיברו את יעל פְּרִשָׁה עם יִשְׂרָף, למרות שיעל פרשה הוא לכאורה כמו 'ואת פרשה', ולא הטעונו: אֶת-עֹרָהּ וְאֶת-בְּשָׂרָהּ וְאֶת-דָּמָהּ עַל-פְּרִשָׁה - יִשְׂרָף:]. הוא מחמת שינוי הלשון, שביפרשי כתוב יעל פרשה, ולכן אין לחברו עם יאת עורה ואת בשרה ואת דמה.

ועו"ל שהטעם שביפרשי נכתב יעל פרשה, הוא כמו שאמרו בסיפרי (פיסקא קכד) יאת עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף מה פרשה במקומו אף כולם במקומו, ⁷ [ובסיפרי זוטאי אמרו שלכן כתוב 'על פרשה' ולא יעם פרשה], וא"כ יוצא שכוונת הכתוב שישרוף את העור והבשר והדם כמו היפרשי. וא"כ לכאורה זה פסוק מסורס וכאילו שכתוב יאת עורה ואת בשרה ואת דמה ישרוף על פרשה.⁸

הרב גור-אריה צור נר"ו. ולהמשך הדרשה על דרך לימוד התורה (הובא בגליון חוקת פא) וְלָקַח הַכֹּהֵן הוּא הַלּוּמָד מֵאֵהָבָה, כְּבֵרַת הַכֹּהֵן לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאֵהָבָה, עַץ אֲרִז הוּן הַהֲלָכּוֹת אֲשֶׁר נִטְוְעוֹת כְּאֲרִיזִים עָלֵי מַיִם (ע"פ במדבר כד, ו). וְאֲזוּב הֵם סְפָרֵי הַמּוֹסֵר הַמְּלַמְּדִים כִּי צַד לְהַתְנַהֵג בְּעֵנּוּהָ כְּאֲזוּב. וְשָׂנֵי תוֹלְעֵת הִיא הַהֲתַמְדָּה כְּפִי שֶׁאִמְרוּ שְׁלֹמֹד שֶׁבַע שָׁנִים עַד שִׁיּוּצָאֵת תוֹלְעֵת מֵאִשׁ לִיְמוּדוֹ הַנִּקְרָאֵת סְלִמְנִדְרָה.

וְהַשְׂלִיף אֶל תוֹךְ שְׂרֵפֶת הַפָּרָה, ויבלול את כולו בלימודו. וְכִבֵּס בְּגָדָיו. בְּגָדָיו הֵם חִידוּשֵׁי שִׁבְהֵם הוּא מֵתֻלְבֵּשׁ, יֵהִיוּ מְלֻבְּנִים לֹלָא רַבָּב. וְרַחֵץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם, בְּשָׂרוֹ הוּא מֵה שִׁמְתַחַת לְלִבּוֹשׁ וְהוּא עוֹמְקָה שֶׁל תוֹרָה, וְאַחַר יָבֹא אֶל הַמְּחֻנָּה, כְּפִי שֶׁאִמְרוּ אֲשֶׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכַאֵן וְתִלְמוּדוֹ בִּידוֹ. וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב. טָמֵא בְּגִימְטָרֵי נִי, עַד הָעֶרֶב עַד שִׁיתְקִיִּים בּוֹ "וְהָעֶרֶב נָא". כְּלוּמָר, עַד שִׁיִּגִיעַ לְשַׁעַר הַחֲמִישִׁים שֶׁל "וְהָעֶרֶב נָא". וְעוֹד, שֶׁלֹּא יִסְתַּפֵּק בְּנֵי שְׁעָרִים אֵלֶּה, אֵלֶּה יִשְׂאֵף לֵן שְׁעָרִים וְאַחַד. וְאֲשֶׁר עַל כֵּן מִבְּקָשִׁים וְהָעֶרֶב נָא.

וְהַשְׂרֵף אֹתָהּ. יְדַרְשׁ שְׂרָף מִלְשׁוֹן רַפְיּוֹן. מִי שְׂרָפוּ יָדָיו בְּדַבְרֵי תוֹרָה, יַעֲשֶׂה כִסְדָר הָאִמּוֹר כְּדֵי לְהַתְחַזֵּק, יְכַבֵּס בְּגָדָיו בְּמַיִם וְרַחֵץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב, וְיִחְזוֹר לְהַמִּית עַצְמוֹ בְּאֵהָלָה שֶׁל תוֹרָה עַד שִׁיתְקִיִּים וְהָעֶרֶב נָא, כְּאִמּוֹר. וְאַסָּף אִישׁ טָחוֹר הֵם הַתְּלַמִּידִים הַטְּהוּרִים, אֵת אֲפֶר הַפָּרָה אֶת כָּל הַחִידוּשִׁים שֶׁנִּתְּרוּ מִלִּיְמוּד הַתּוֹרָה הַק' בְּאִשׁ קֹדֶשׁ, וְהִנִּיחַ מִחוּץ לְמַחֲנֵה וּפִיץ אֶת הַתּוֹרָה הַק' בְּרַבִּים כְּעֵין יִפְרָצוּ מֵעֵינֵיךָ חוּצָה (מְשַׁלֵּי ה', טז).

בְּמָקוֹם טָחוֹר, זֶה יֵהִי לְנַחַת רוּחַ בְּעוֹלָם עֲלִיוֹן, הוּא הַמָּקוֹם הַטְּהוּר. וְהִיתָה לְעֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סֵדֵר לִיְמוּד זֶה יֵהִי לְמִשְׁמֶרֶת, שֶׁתֵּהֵא הַתּוֹרָה שׁוֹמֵרֵת עַל לִוְמִדָּה, וְכִפְיוֹטוֹ שֶׁל הָאֵרֶ"י הַק' בְּהַקְדַּמְתוֹ לְסַעוּדַת שֶׁבֶת שַׁחֲרִית: וְאֵלֵין מְלִיץ יְהוֹן לְרַקִּיעֵיָא. וְתַנּוֹן מָאן שְׂרָיָא. הֵלָא הוּא שְׁמֵשׁ, שַׁחֲדוּשֵׁי הַתּוֹרָה הָאֵלֶּה יֵהִיוּ לְשִׁבְעָה רַקִּיעִים שֶׁם שׁוֹכֵן מְעוֹנִים שְׁמֵשׁ וּמִגֵּן ה' אֱלֹקִים. וְהֵינּוּ דְאִמְרוּ תוֹרָה מִגְּנָא וּמִצְלָא. מִגִּינָה עַל לִוְמִדָּה וּמִצְלָתָם.

⁷ וביאר רבינו הלל שהכוונה שכמו שהיפרשי נשאר ב'קרב', כך גם את הידים' מחזיר ליצוארי שהוא מקום השחיטה [שיצא משם]. והראב"ד ביאר שהלימוד הוא שלא יפשיטה וינתחה.

⁸ ונראה שהטעם שזה נכתב באופן מסורס, הוא כמו שדרשו שם בסיפרי שיישרוף נדרש לעצמו, [לרבינו שתישרף כולה - וזה רבינו אחר ריבוי, ולכן זה ממעט שמספיק רובה. ולר' יהודה זה מלמד שלא ימעט לה עצים]. (כל זה דוקא לגירסת רבינו הלל. אבל לגירסת הראב"ד שהדרשה היא לענין עצמות, לכאורה אין זה טעם לסירוס).

למי נדה לטהר את הלומדים כמו מי מקוה טהרה, חטאת הוא לחטאם ולזככם. חטאת הוא, לימודו יהיה לו כקרבן חטאת לפני ה', כמו שנאמר (ברכות ה.) בְּחֶסֶד וְאַמֶּת יִכְפֹּר עֲוֹן (משלי טז, ו) שכל העוסק בתורה מוחלין לו כל עונותיו.

וְכִבֵּס הָאֶסֶף אֶת אֶפֶר הַפֶּרֶה אֶת בְּגָדָיו.

ויהיה אפר הפרה כמין נוטריקון וידרש כמין חומר: אפר אלף פי רבנן; הפר"ה האומרים פרושם הערב, שהאוסף את דברי התורה הנאמרים בישיבה, כמכבס וכמלבן את בגדיו ולבושו לחיי העולם הבא, וטמא עד הערב עד שיערב הלימוד על לומדיו, כנ"ל, בטמ"א שערים הם חמישים שערי בינה.

והיתה התורה הזאת וסדר לימוד זה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם, לחקת עולם. ולגר הגר בתוכם, היא הנשמה הק', הגרה בתוכם של הלומדים עד עת פקודה. לחקת עולם. שעל ידי כך יעיד רבון העולמים על כנסת ישראל הן על פנים חקתיך נגדי תמיד (ישעיה מט, טז).

וכמדרש רבה (שה"ש פר' ח'), מאי הן על פנים חקתיך חומתיך נגדי תמיד, בשם שאי אפשר לו לאדם לשפח פפות ידיו, כך ואנכי לא אשפח. לחקת עולם, ואהיה לה חומת אש סביב, לעולם הזה ולעולם הבא.

ולית מילתא דלא רמיזא באורייתא, וכפי שאמרו חז"ל (ברכות טז תוס' שם) על סמיכות הפסוקים מה-טבו אהליך יעקב בנחלים נטיו וגו'. (במדבר כד, הו').

מדוע נסמכו נחלים לאהלים לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים של תורה מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות. ואשר על כן קשר הכתוב את טהרת הפרה לטומאת אהל עד שדרשו חז"ל, אדם כי ימות באהל, באהלה של תורה. שאהל התורה מטהר את האדם, ומעלהו מכף חובה לכף זכות, כטהרת אפר הפרה.

יט יד זרע שמשון זאת התורה אדם פי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל וטמא שבעת ימים: קשה, מפני מה הקדים "זאת התורה". ויש לבאר לפי מה שאמרו (כתובות קג:) כשמת רבי בטלה קדושה, וכתבו התוס' (ד"ה אותו) בשם ר' חיים כהן ד"בטלה קדושה" היינו קדושת כהונה, דהיה מותר לכהנים להיטמא לרבי. אבל כתבו התוס' דלא נראה לומר כן, דדילמא דוקא בטומאת בית הפרס דרבנן התירו, אבל טומאה דאורייתא לא התירו כלל. ע"ש. והנה לכאורה נראים דברי ר' חיים כהן לפי מה שכתב הש"ך¹⁰ בפרשתינו (יא:ט) דעיקר הטומאה של המת באה מחמת שמתים ע"י מלאך המות, אמנם הצדיקים שנשמתם יוצאת בנשיקה על פי ה' אין בהם טומאה כלל, ש"ע. וא"כ מובן שיטת הר"ח כהן שכשמת רבי בטלה הכהונה לגמרי והותר לכהנים להיטמאות.

אלא שכשנעיינ בדבר נמצא דאי אפשר לומר כן, שהרי מי לנו גדול מיוסף הצדיק שלא נתעסק בו אלא משה, וממשה שלקח עצמות יוסף אנו למידים הלכות טומאה, כמבואר בסוטה (דף כ.) שלמדים ממשה שטמא מת והמת עצמו מותרים לבוא במחנה לוייה. ואי נימא שהצדיקים אינם מטמאים, האיך אפשר ללמוד מיוסף לשאר מתים, הלא יוסף היה צדיק ולכך מותר להכניסו למחנה לוייה, משא"כ שאר מתים שאינם צדיקים ומטמאים יהיה אסור להכניסם למחנה לוייה,

⁹ עדיף ניקוד אי בצירי

¹⁰ אין זה הרב שבתי כוהן מחבר שפתי כוהן על יורה דעה וחושן משפט, אלא ר' מרדכי הכהן מצפת (ואחר כך בארם-צובה) מחבר שפתי כוהן על התורה דפוס ראשון ונציה שסה, רבו היה מתלמידי האר"י ז"ל.

ועל כרחק שאף הצדיקים מטמאים. ועוד שמתוך דברי הר"ח כהן עצמו חזינן דס"ל שאף הצדיקים מטמאים, שהרי כתב שם לפרש כוונת הגמרא שאמרו שכשמת רבי בטלה קדושת כהונה, שהכוונה שהותר לכהנים להיטמאות וחזינן להדיא דס"ל שהכהנים נטמאו, אלא שהותרו לטמא. ועוד, דהגמ' אמרה "כשמת רבי בטלה קדושה" ולא אמרו "בטלה טומאה", ומשמע שהטומאה לא נתבטלה אצל רבי.

וכדי שלא יקשה דבר זה על מה שכתב הש"ך שהצדיקים שאינם מתים ע"י מלאך המות אינם מטמאים צריך לומר שאף שלפי האמת אינם מטמאים שהרי יצאה נשמתם בנשיקה, עם כל זה לא רצה הכתוב לחלק ביניהם בשביל לא לחלק בין צדיק לצדיק. וכמו שאמרו בכתובות שם בנוגע רבינו הקדוש שהיה בא לביתו כל ליל שבת, ולאחר מכן הפסיק להגיע כדי שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים כו'. א נמי היות שיש צדיקים שאינם מתים בנשיקה, לכן כדי שלא להוציא עליהם לעז, אמרו שאף הצדיקים שמתו בנשיקה מטמאים.

ולפי"ז יתפרש יפה מה שהקדים הכתוב גבי טומאת מת "זאת התורה", דזה על דרך מה שאמרו (ובחים כו). עה"פ זאת תורת העולה (ויקרא ג, ב), תורה אחת לכל העולים, אפילו פסולים שאם עלו לא ירדו. ופירש"י שהסברא נותנת שהפסולים שעלו למזבח ירדו, ולכך אמר הכתוב "זאת תורת העולה" לומר שלכל הדברים תורה אחת כלומר דין אחד. וכן י"ל בפסוק "זאת התורה אדם כי ימות וגו' יטמא שבעת ימים", שנתכוון לרמוז לדבר זה ולומר תורה אחת ודין אחד לכל המתים שיטמאו, אע"פ שיש בהם צדיקים דלפי האמת אין בהם טומאה לפי שיצאה נשמתם בנשיקה ולא ע"י מלאך המות, אפ"ה הנוגע בהם טמא כדי שלא לחלק בין צדיק לצדיק. **א"ה.** כמעט לא מצאנו צדיקים שניצלו ממלאך המוות. גם דויד המלך לא ניצל, אלא שמלאך המוות היה צריך תחבולה לקחת את נשמתו (בבלי שבת ל ב), וכן האמוראים רבה (בבלי ב"מ פו א) ורב **חסדא** (בבלי מועד קטן כח א).

הרב בצלאל אריאל נר"ו.

מפתח סדרי התנ"ך באר מדים: ארבעה ראשי סדרים מלמדים שמפתח גשמים בידי ה'. ראש סדר טו במלכים וי"א קל-העם ויפלו על-פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים: בירמיה (ח:א) ה'יש ביהבלי הגוים מגשמים ואם-השמים יתנו רבבים הלא אתה-הוא ה' אלהינו ונקנה-לך פי-אתה עשית את-פל-אלה: וביחזקאל (כא:א) ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה והדרתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו: ובאיוב (ח:א) ה'תשלח ברכים וילכו ויאמרו לך הגו:

כ יא לב העברי. ויגרם משה את ידו ויך את הסלע. מקשים במה שאמר בפייט בברכת הגשם "זכור וכו' על הסלע הך ויצאו מים" היתכן שהוא מזכיר עון ח"ו. ואפשר לומר דהכוונה על פעם הראשון בפרשת בשלח מכוון הפייט, ודאו צוה הקב"ה להכות הסלע]. (תורת יחיאל).

אציגה נא כאן את הפיוט ממחזור פרנקל סוכות עמ' 430.

זכור מְשׁוּי בְּחֶבֶת גְּמָא מִן הַמַּיִם / נִמְו דְּלָה דְּלָה וְהַשְׁקָה צֵאן מַיִם

סְגוּלֵיךְ עַת צִמְאוּ לַמַּיִם / עַל הַסְּלַע הֵךְ וַיִּצְאוּ מַיִם :

קהל בצדקו חן חשרת מים : 11

ועל זה מקשים שהיה לפייטן לנקוט 'על הצור הך', הקושיא לא כ"כ קשה, כי הפייטן לא נחית לזה. פיוט זה נהגו בארץ ישראל לאומרו לפני תפילת מוסף, יש נוהגים לאומרו בחזרת הש"ץ כבחור"ל. באשכנז מערב (וכן נוהגים כמה קהילות בא"י) אומרים במקומו פיוט ארוך מאוד, אבל מצד שני מקצרים בהקפות שלפני קריאת התורה, גם לא מעלים לתורה את כל הקהל (בחור"ל שמיני עצרת הוא יום אחר, כך שאין בו קריאה ארוכה).

¹¹ חֲשֵׁרֶת מַיִם (שמואל ב, כב, יב) ביטוי לקוח משירת דויד בסוף שמואל ותהלים יח (שם חֲשֵׁרֶת מַיִם) חֲשֵׁרֶת מַיִם השי"ן בחטף פתח, ולכן יתכן שגם בפיוט יש לקרוא בשוא נע.

בספר זכר יהוסף של הגאון ר' יוסף זכריה שטרן ז"ל [או"ח כ ד"ה וכן בכמה] בביקורתו על הפיוטים

וכן בכמה פיוטים שאחזו במליצתם להמשכת הפיוטים והתרחים מה שהוא היפך המכוון ממש מהנדרש באמירתם, כמו בתפלת גשם על הסלע הכה וילאו מים, ודבר תמוה להזכיר לזכות החטא מהכאה האבן במי מריבה שנעש בעבורו שלא להביא את העם אל הארץ ושלא הועיל לו כל תפלה להעביר ענשו, ויותר היה נאות להענין להזכיר הכאת האור, וע' ראב"ע במדבר סי' כ' פ"ח בסופו כי האור היה בתורב זה הסלע היה בקלה ארץ אדום כי בקדש היה, וגם כל המשך המרח הוא רק להתעוררות המשולר לדבר מענין הנס במים וליטו ענין להזכירו בתפלה לרעות על המים ושחין לו שום התיחסות לעורר זכות בזה מלד שהיה משוי כתיבת גומא ממים ומה שהליל את. כנות יתרו מהרופים ודלג להן מים:

וכאמור לעיל, הקושיא לא כ"כ קשה.

המשורר אינו מתכוון לעורר זכות על זה שנמשה מהמים אלא סימני היכר, וכן כל הפיוט. ודומה לזה בהושענות וכו'.

כ יד הרב גור-אריה צור נר"ו

ישראל ואדום ואומרם התלאה אשר מצאתנו

וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיה ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו

את כל התלאה. יש להבין מדוע השתמש משה רבנו באותה הלשון **את כל התלאה**, גם לאדום וגם ליתרו. וגם יש ליתן טעם מדוע שינה בלשון, שלאדום, הוא אומר **אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו**, [ולא אמר בדרך,] וביתרו נאמר **ויספר משה לחתנו... את כל התלאה אשר מצאתם בדרך** (שמות יח, ח).

ויובנו החילוקים והשינויים בלשון, על ידי הסבר המילה **תלאה**. שכן, לתלאה יש שתי משמעויות. אחת שהיא מלשון לאה. עיף, תשוש, ומרובה במאורעות. והשניה מלשון תלות. דברים התלואים [תלויים] זה בזה.

א"ה. תלאה משורש ל. א. ה. (ובמה שמלמדים היום ל. א. ו. /) והתי"ו נוספת כמו למשל התי"ו של תקומה; תלה השורש הוא ת. ל. ה. (ובמה שמלמדים ת. ל. ו. /) והתי"ו שורשית. מ"מ הדברים כאן אינם מופרכים לפי השיטה שיש שתי אותיות שורש עיקריות, והשלישית נוספת ויכולה לבוא בתחילת השורש באמצעו או בסופו. הר"ש הירש ז"ל מרבה להשתמש בשיטה זו.

ליתרו יספר לפי לשון ראשון של לאות ותשישות, את כל המאורעות אשר ארעו להם בדרך. אבל לאדום אומר בלשון השני מלשון תלות.

שכן ברכת עשו תלויה בברכת יעקב. שכך אמר לו יצחק אביו והיה פאשר תליד ופרקת עלו מעל צוארך (בראשית כז מ) שרק אם לא ישמרו בני ישראל את המצות אז תחול ברכתו לעשו. ותלה את ברכת עשו ביעקב.

ולכן נאמר לו לעשו, **אתה ידעת** מה שלא אמר כן ליתרו. וכוונתו ידעת מאז ומעולם, את תלות ברכתך ביעקב. וזה כוונתו **את כל התלאה**. בה"א הידיעה. את התלות שלך בנו. ומעתה לא אתה נשתעבדת ולא אותך הוציא הקב"ה ממצרים ולא לך ניתנה התורה, ולכן לא לך ראויה הארץ.

ועל כן ידויק על נכון גם מה ששינה בלשון, שלאדום אמר **אשר מצאתנו**, ולא אמר בדרך, וליתרו אמר **אשר מצאתם בדרך**.

כי ליתרו יספר את הקורות אותם בדרך והיינו תלאה. ולאדום יאמר בלשון תלות, את כל התלאה אשר מצאתנו עוד מקדמת דנא¹², בעת קבלנו הברכות מיצחק אבינו. וזה שאמרו: ונצטק אל-יהוה וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך:

קלנו חסר וא"ו. שרמוזו לו [בראשית כו, כב] את שאמר יצחק ליעקב, לפני שברכו: תקל קול יעקב והידים ידי עשו.

וכן הזכירו לו מה שדרש רבי ברכיה [בראשית רבה סה כ פרשת תולדות] כשהקול קול יעקב – בשעה שיעקב מצפצף בקולו בתפילה ובתורה אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות.

וישלח מלאך ויצאנו ממצרים לפשוטו של מקרא נתכוון למשה רבנו, וכפי שפירש רש"י מלאך. זה משה.

ולעומקו של מקרא רמוזו רמזו לו שמלאכו של עשו נכנע מפני יעקב אביהם, ובזכות זה הוציאנו הקב"ה ממצרים. כן עליו להיכנע מפניהם.

וכן באומרו: נעברה נא בארץ לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר דרך המלך גלך לא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבר גבולך: בזה רמזו לאדום דברים שהיו בין יעקב לעשו, באמור יעקב לעשו [פרשת וישלח] יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ורגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה.

ויש לעיין, ג' העברות אלו מה ירמוזו בפסוק אחד: נעברה נא, לא נעבר, עד אשר נעבר גבולך ולעומקו של מקרא יש לומר נעברה נא, בא לתקן מה שיצא מבטן אמו לפני יעקב, בסוף עיבורה.

לא נעבר בא לתקן ההשתחויות של יעקב לעשו (בראשית לג, ג) והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד-גשתו עד-אחיו.

עד אשר נעבר גבולך בא לתקן מה שנלחם עם שרו של עשו במעבר יבק. ועל דרך הסוד, אמרו לו דרך המלך גלך, גלך הוא שם קדוש מע"ב שמות, וממונה על הנתינה של השפע, לכן אמרו דרך המלך גלך. יש לנו שפע מבוראנו ולא נצטרך לשתות מבורותיך.

לא נטה ימין ושמאל ו' יתירה. המורה על רצון השם. שאם ירצה שנטה נטה. זה שאמרו רק אין דבר. והתכוונו לומר לא נטה, רק אין דבר העומד בפני רצונו של מקום, שאם ירצה, נטה.

דפי בר-אילן חוקת עז

נסי נחל ארנון – מה בין התלמוד לבין רש"י?

פרופ' יואל אליצור עוסק בלשון עברית, מקרא ולימודי ארץ ישראל. הוא חבר באקדמיה ללשון העברית ובוועדת השמות הממשלתית, ולימד במכללה ירושלים, במכללת הרצוג ובאוניברסיטה העברית המשנה בפרק האחרון של מסכת ברכות פותחת: "הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה". בתלמוד הבבלי¹³ (נד ע"א) מובאת ברייתא המפרטת:

תנו רבנן: הרואה מעברות הים ומעברות הירדן, מעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט וחומת יריחו שנבלעה במקומה - על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום.

¹² ביטוי זה מקורו בספר דניאל מן קדמת דנח (דניאל ו, יא) מקדמת דנח (עזרא ה, יא), אבל במקרא הוא בה"א. בלשון חכמים, גם בהעתק מהמקרא באל"ף. שימו לב, הקו"ף בפתח.

¹³ אין לברייתא מקבילות מחוץ לבבלי. שמעתי בשם פרופ' ישעיהו גפני שסיבת הדבר עשויה להיות חששם של בני ארץ ישראל מאתרי יריחו והירדן, שהפכו לאתרים נוצריים מובהקים. הבבליים, לעומתם, יכלו להישאר במישור התיאורטי.

רשימת האתרים כוללת את מעברות הירדן וחומת יריחו, שנסייהם מפורשים במקרא ואתריהם ידועים במשך הדורות, יחד עם האבן שישיב עליה משה הנמצאת במקום שומם במרחק גדול מאד מכל יישוב, וגם אינה נתון נופי גדול הנראה למרחוק, ומי יכול להישבע על אבן כל שהיא שהיא-היא האבן שישיב עליה משה? עוד יותר מתמיהה הזכרת האבן, או לפי הגמרא בהמשך - ההר שגדלו ג' פרסאות, שאותו רצה עוג מלך הבשן להשליך על ישראל - זוהי אגדה הרחוקה יותר מעשר פרסאות מפשוטו של המקרא.

כל הפוסקים המפורסמים - בעל הלכות גדולות, הרי"ף, הרא"ש, הטור והשולחן ערוך - העתיקו את הברייתא כלשוונה, ולא הוטרדו מהשאלות החקרניות. יחיד הוא הרמב"ם (הלכות ברכות י, ז) שעקף באלגנטיות את הבעיה:

הרואה מקום שנעשו נסים לישראל, כגון ים סוף ומעברות הירדן, אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך מלך העולם שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. וכן כל מקום שנעשו בו נסים לרבים.

הרמב"ם לא כתב מילה של התנגדות או בקורת, אבל הביא רק מה שמפורש במקרא והוסיף "כגון". ומה טעמים של הברייתא והפוסקים? נראה לי, שלדעתם העיקר הוא שכל דבר שהנפש מתפעלת ממנו - יזכר עליו שם ה'. אסור לאדם מישראל להסתפק ב"כמה יפה", או "מדהים" או "מה נאה אילן זה". בכל דבר הוא מצווה לראות את יד ה' שאין עוד מלבדו, ולתת שבח והודיה לפני המקום. וכשם ששנינו "על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה בראשית" (שם משנה ב), והמשנה כללה בכוונה גם גבעות כדי שלא תישמר הברכה רק להר האוורסט או לנהר המיסיסיפי, כך עליך להודות לה' על נסיו בלי חקירה מדעית דקדקנית, בכל מקום שבו מזכירים את הנפלאות שראו אבותינו.

מניין שהיו נסים בנחל ארנון? כאן נצטרפו כנראה סברה וגזרה שווה. נאמר בנחל ארנון: "אֶזְיִיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת", וסברה היא שכשנגאלים מצרה יש לומר שירה (פסחים ק"ז ע"א). מלבד זאת, יש כאן גם הקבלה ל"אֶזְיִיר מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת", שנאמר בנסי ים סוף. השירה של נחל ארנון כוללת ביטויים פיוטיים הקשים מאד להבנה, כגון: "אֶת וְהָבָה בְּסוּפָהּ וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרָנוֹן וְאֶשְׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשִׁבְתָּ עַר וְנִשְׁעַן לְגִבּוֹל מוֹאָב". ואלו נתפרשו על ידי חכמים כמתארים מעשי נסים. וזה הוא סיפור המעשה לפי האגדה שבתלמוד הבבלי:

תנא "את והב" שני מצורעים היו והיו מהלכין בסוף מחנה ישראל. כי הוּו קא חלפי ישראל אתו אמוראי עבדי להון נקירותא וטשו בהון. אמרי כי חלפי ישראל הכא נקטלינון, ולא הוּו ידעי דארון הוה מסגי קמייהו דישראל והוה ממין להו טורי מקמייהו. כיון דאתא ארון אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון, ונחת דמייהו לנחלי ארנון. כי אתו וְהָבָה חזו דמא דקא נפיק מביני טורי, אתו ואמרי להו לישראל ואמרו שירה. היינו דכתבי: "ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב".

התלמוד מצטט ברייתא אגדית קצרה (בעברית): "את והב שני מצורעים היו והיו מהלכין בסוף מחנה ישראל"¹⁴, ומרחיב ומספר (בארמית): כשעמדו ישראל לעבור באו האמוריים, עשו להם מנהרות ונחבאו בהן. אמרו כשיעברו ישראל כאן נהרגם, ולא היו יודעים שהארון הולך לפני ישראל וממין להם את ההרים לפנייהם. כיוון שבא הארון נדבקו ההרים זה לזה והרגום, וירד דמם לנחלי ארנון. כיון שבאו את והב (שני המצורעים) וראו את הדם שהוא יוצא מבין ההרים, באו ואמרו לישראל ואמרו שירה. זהו שנאמר "וְאֶשְׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשִׁבְתָּ עַר וְנִשְׁעַן לְגִבּוֹל מוֹאָב". רש"י ביאר כאן את פרטי האגדה התלמודית, אבל בפירושו לתורה בחר לספר את המעשה בגרסה אחרת, המבוססת על מדרש תנחומא, אבל שונה גם ממנה, כפי שנסביר להלן. זו לשון רש"י על התורה:

את והב - כמו את יהב, כמו שיאמר מן יעד - ועד, כן יאמר מן יְהָב וְהָב. והו"ו יסוד והוא, כלומר, את אשר יהב להם הרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון - כשם שמספרים בנסי ים סוף, כך יש לספר בנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים. ומה הם הנסים? ואשד הנחלים - תרגום של שפך אשד. שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם, לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר¹⁵ וההרים סמוכים זה לזה, אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חברו בהר מזה, והדרך עובר תוך הנחל. אמרו אמוריים: כשיכנסו ישראל לתוך הנחל לעבור, נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם, ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות. והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ. כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע

¹⁴ המצורעים של הבבלי (ששמותיהם המוזרים הם 'את' ו'הב' והם הולכים 'בסופה' היינו בסוף המחנה) הם אולי ההשתקפות של הנבואה: "וְאֶרְבֶּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרְעִים (מלכים ב, ג, ז, ג)". רק המצורעים שמחוץ למחנה מסוגלים לראות את מה שכל ישראל אינם רואים [הערת פרופ' יוסף עופר].
¹⁵ "קצר" במובן "צר" הוא שימוש לשון אופייני לרש"י. שרשיו במקרא והוא מצוי במקורות חז"ל. (נ' ברונזניק, "מלשון חכמים ללשון מקרא", בית מקרא לז [תשנ"ב], [208-210 שם הפניות]).

ההר של ארץ ישראל, כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה, ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום. וזהו "ונשען לגבול מואב." ומשם בארה -משם בא האשד אל הבאר. כיצד? אמר הקב"ה: מי מודיע לבני הנסים הללו? המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו. לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל, ראו ואמרו שירה.

רש"י כדרכו מתרחק מפירושים מדרשיים הבנויים על מדרש לשון מופלג. הוא מביא את המדרשים על הנס, אך מנסה לבסס אותם על פירוש לשוני סביר של המילים. לכן אין הוא יכול לקבל ש"את" ו"הב" הם שמות אנשים, ו"סופה" הוא סוף המחנה (כבבלי), וגם לא את התנחומא, שכנראה דרש "את" (והב) ו"את" (הנחלים) כאותות (היינו ניסים). רש"י מנסה להסביר את המילים על פי כללי הלשון: והב = יהב, סופה ים סוף (כך כבר בתנחומא), אשד = שפך (הדם). דברי רש"י מבוססים, כאמור, על מדרש תנחומא¹⁶, אבל שונים ממנו בפרטים אחדים¹⁷.

החשוב והמשמעותי שבהם הוא השמטה של קטע שלם מתוך התנחומא: "כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום לא הצריכן הקב"ה לירד למטה לאותו הנחל אלא רמז להרים ונכנסו שדיים של הר זה לתוך המערות ומתו כולם והקיפו ההרים זה לזה ונעשו דרך כבושה ולא נודע איזה נסמך לחביר". הרב ישעיהו הדרי אוהב בשיעוריו להשתמש ביטוי: "רש"י קונה את המדרש בשינוי". במקרה שלנו - מה בין הבבלי והתנחומא ובינם לבין רש"י?¹⁸

לפי התנחומא, הקב"ה עשה כאן נס מיוחד לטובת הצלת ישראל. הוא רמז להרים ונכנסו שדיים לתוך המערות, ומתו כל האמוריים האורבים לישראל. לפי הבבלי היה לישראל "סידור קבוע" עם הקב"ה - נס תמידי של הנמכת ההרים¹⁹. על ידי השמטת הקטע מן התנחומא חידד רש"י את דברי המדרש, והפך את הנס לסוג של טבע: הקב"ה לא התערב כלל; ההר של ארץ ישראל הוא שזינק לקראת ישראל, כשפחה היוצאת להקביל את פני גבירתה, ואז כבדרך אגב חוסלו האויבים וישראל התקדמו בדרך ישרה, בלי לדעת אפילו אלו תהומות נחסכו מהם.

נדמה לי שאפשר לקבל כאן מרש"י שיעור חשוב: הדרך לירושת הארץ רצופה מכשולים, אבל לא כדאי להרבות בהסתבכויות אתם, ואסור להתמהמה. כשמתקדמים לירושת הארץ בביטחון, מתוך שמחה ושירה, הארץ קופצת בעצמה לקראתנו, וקניונים עמוקים ומסוכנים מתבטלים מאליהם. ע"כ פרופ' יואל אליצור.

הפטרות חוקת

דפי פרשת השבוע בר-אילן חוקת עו

בעקבות הסתלקות מרים ובת יפתח - ומותר ומותר לאהוב!²⁰

הרבנית ימימה מזרחי עורכת דין בהשכלתה, ומרצה לנשים בארץ וברחבי העולם. ספריה בעברית: "פרשה ואישה" ו"כמים לבן. שיעוריה השבועיים ניתנים לצפיית נשים באתר "אשירה".

מי לא חולמת להיות לאם? עוד בהיותנו פעוטות, קוראת לנו לשון הקודש: "ילדה" - זו שכבר ילדה ילדים, בעוד שהבן מכונה על שם העתיד: "ילד" (ילד...). גם אצל רווקות הממתינות זמן רב אני מבחינה איך הופכת אט אט דאגת הרווקות המאוחרת, לדאגת האמהות שעלולה שלא להתממש. אבל לפעמים נדמה, שהחולמות הגדולות להיות אמהות, הן דווקא האמהות עצמן: האם אני אמה טובה דיי? האם יש לי כישורי אמהות ומה בכלל דורש ה"מקצוע" הזה?

לפי התורה, אם אמיתית תהיה האם הלא חוקית. בפרשת חוקת נפרדים ממנה, מהאם המופלאה הזו, אמא מרים. היא זו שידעה לרחוש תמיד תרחישים "לא חוקיים", בניגוד לכל כללי ההיגיון. "עתידה אמי ללדת בן שיושיע את ישראל" היא אומרת לאביה (על פי המדרש), כשהוא מתגרש מאמה על רקע גזירת פרעה. כשמשלה מושלך ליאור, היא זו שתתייצב ותחכה, בניגוד לכל חוקיות "לדעה מה יעשה

¹⁶ שלושה עדים עיקריים יש כאן לתנחומא תנחומא הרגיל, תנחומא בובר ובמדבר רבה, ואינם שונים בהרבה זה מזה. ¹⁷ בין ההבדלים: א. רש"י השמיט נתון גיאוגרפי ארץ-ישראל שלא היה משמעותי עבורו, למרות שהוא נזכר בכל גרסאות התנחומא: "אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה והוא רחוק ממנו ז' מילין" (המרחק הזה נכון בשטח. הכוונה היא לדרך האורך הראשית הבאה מדיבון ומתפתלת רבות במדרונות התלולים של נחל ארנון). ב. רש"י הוסיף את המשל: "נתת פת לתינוק הודיע לאמו" (על פי שבת י ע"ב). מצד שני, יש להעיר כי השימוש במילה "שדיים" לתיאור הבליטות שבסלע הוא מלאכותי, ואינו מוכר במקומות אחרים; התנחומא הכניס את המילה כפירוש מדרשי ל"אשד הנחלים". רש"י פירש את "אשד" פירוש אחר, ובכל זאת השאיר את ה"שדיים" במקומם, כתוספת תמורה מבארת: "קרנות ושדיים". ¹⁸ וראו י' עופר, "הסתייגות סמויה ממדרשים בפירושי רש"י לתורה", עיוני מקרא ופרשנות ח, מנחת ידיות והוקרה לאלעזר טויטו, בעריכת ש' ורגון, ע' פריש ומ' רחמי, רמת גן ואלקנה. 279-291, תשס"ח.

¹⁹ התנחומא הארץ-ישראלי המיטיב לתאר את הקניון של נחל ארנון, ומכיר היטב את הדרך המתפתלת החוצה אותו, לא היה יכול להציג תיאור כמו של הבבלי, כיוון שנחל ארנון מתחתר בין מישורים, ובמציאות השטח - הנמכת הרים לא הייתה יכולה לפתור לישראל שום בעיה. א"ה. כוונת המדרש שישראל פסעו במישור בלי קשר לתנאי השטח, ולכן המארב של האמוריים בלאה"כ לא יכול לפגוע בהם.

²⁰ א"ה. מאמר 'עוצמת' ביותר שייך הן לפרשה והן להפטרות, כדאי מאוד לקריאה הן לאנשים והן לנשים.

לֹא (שמות ב, ד). היא תחייה תינוקות מתים (וַתִּחְיֶינָה אֵת הַיְלָדִים שְׁמוֹת א, ז), היא תאמר לבנות ישראל המשועבדות בפרך, שיכינו תופים לגאולה. היא תוציא טהור מטמא, טוב מרע, היא תנחש חיים כשהנחש ממית, היא תוציא מים מסלע ועוד, מפני שעיקר תפקידה של אמא הוא אימון לאמונה. רק היא זו שתוכל לומר לילדה בצומת מבהיל של אמונה: "מותר לך להאמין בטוב!" כך כשיושבת הגר מרחוק מיואשת מבנה הגוסס, מסביר ה"שפת אמת", שהבאר שמתגלה לעיניה היא באר מרים, ובחיפוש האבות אחר זיווגם האמתי, כשעולים המים לקראת בת הזוג המיועדת (רבקה ורחל), שוב יהיו אלה מי בארה של מרים! היא הנביעה בזמן שצמאה הנפש בארץ ציה ועייף בלי מים. ומה קורה כשאמא כבר לא מצליחה לתת אמון, כשהאמהות מתה במדבר צין, ובכל מבט היא משדרת מבלי משים ציניות באשר לסיכוייך?

אני פוגשת אותן בקצה המדבר, ממש במקום שבו מרים הנביאה עוזבת את עמה בפרשתנו. תקוותיהן מתנפצות אל סלע המציאות, ואמא, העייפה כל כך, רק תשדר להן מסר של "המן הסלע הזה ייצאו לכן מים"?

ההפטרה מספרת על נדרו של יפתח. לפיו, אם ינצח במלחמה, יקריב את הדבר הראשון שייצא לקראתו. וזו היא שיוצאת, בת יפתח. "אַהֲרָה בְּתִי! הוא אומר לה, "פְּצִיתִי פִי אֶל יְיָ וְלֹא אוֹכַל לְשׁוֹב." ואז, לפי המדרש, היא מתחילה להתחנן על חייה: אבא! גם יעקב נדר "וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֲשֵׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לְךָ (בראשית כח, כב)", וכי הקריב ילד משנים עשר ילדיו? תחנוניה אינם מוצאים פתח לאזניו של יפתח. הוא משוכנע שבתו מיועדת להיות קרבן של החיים. ואז היא מבקשת מאביה "שְׁנִים חֲדָשִׁים... וְאַבְנֵה עַל בְּתוּלִי". היא יורדת עם חברותיה אל ההרים לחדושיים, לבכות את חייה שלא מומשו, "מִיָּמִים יָמִימָה תִּלְכְּנָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת לְבַת יַפְתָּח הַגִּלְעָדִי אֲרַבְעַת יָמִים בְּשָׁנָה..."

לפעמים, מבלי משים, רוצחים אבא ואמא את האמונה בטוב. הם נועלים את ילדם בתרחיש רע שיצא מפייהם, הם מביטים בו או בה במבט מיואש ובכך כמעט קובעים: "מודרת מן האושר!" מי יזכה לגדל עכשיו תקוות בילדה המוקטנת הזו?

והדרת בנות, כמו כל נדר, צריכה התרה. איך תמצא בת כזו התרה להדרה? המדרש, בפירוש מופלא מבאר, שיפתח הגיע להתנהגות המטופשת הזו, מפני ש... "לא היה בן תורה!" (תנחומא בחוקות ז). מה הקשר? גם כשהורים לא מקווים עוד עבור בתם ומשדרים לה ייאוש, הבת היא זו שצריכה לקום ולחפש לה "אם חדשה". ככל שהדבר קשה, אסור לה להתמכר לבכי על נעוריה האבודים כשהיא יורדת עם חברותיה לעמוקה²¹, אל ההרים. עכשיו, היא זקוקה לאם שתוכל לומר לה: "מופר לך, מותר לך, ומותר לאהוב!" והאם המתירה הזו, תהיה אך ורק ... התורה. יפתח לא היה בן תורה, הוא לא ידע שגם אדם שנראה חסר סיכוי, הוא בר-התרה; שגם בת, היא בת-תורה, וגם תורה שלה יגיע. אם אמך חדלה להאמין בך, היי בת של התורה!

אני רואה בעיניי, מה עושה שיעור תורה אחד לבנות. איך הוא משיב להן את שיעור הקומה שלהן, איך הוא נותן להן התרה, מפני שכך היא דרכה של תורה. דע, שיש נשמה בעולם, שעל ידה נתגלה ביאורי התורה, והיא מסובלת בייסורים, פת במלח תאכל ולחם במשורה תשתה כי כך היא דרכה של תורה... וכל מפרשי התורה, הן מקבלין מזאת הנשמה. וכשהיא מסתלקת, אזי מסתלקין ביאורי התורה הנמשכין על ידה וזה בחינת מדבר צין, שהוא דיבור מצונן, ששם מתה מרים... ומפרשי התורה, נקראים מורים על שם שמקבלים על ידי הנשמה הנ"ל המכונה בשם מרים, וגם הם מורים את מוריהם, שנאמר: "ומתלמידי יותר מכולם." וזה שאמר להם משה: "שִׁמְעוּ נָא הַמְרִיָּם." (ר' נחמן מברסלב, ליקו"מ תורה כ).

מרים הייתה המורה לתורה במדבר הגדול והנורא, וכשהיא מסתלקת, מביט משה רבינו ב"ילדיו" ואינו יודע את נפשו! מי יבאר להם עכשיו שלא ימותו בצמא, מי יבאר זאת לו עצמו? ואז, לפי ר' נחמן, הוא מבקש מילדיו שיהיו הם המורים. הוא מצפה מהם שיורו לו תורה חדשה, שלא יתיאשו לו, שלא יתייבשו לו, שיתירו לו לשנות את מה שחקוק בסלע, שילמדו אותו את תורת ההתרה. המורה מרים היא המקור ללימוד התורה הנשי, כך לפי האדמו"ר מפיאסצנא ("אש קודש" לפרשת חקת): ונמצא... שאישה הנעשית צדקת ולומדת תורה, זהו מעשה שלה כיוון אינה מצווה ועושה, וכיוון שמקור עבודתה בה הוא, וממנה נובע. לכן הבאר, מקור הנובע מים חיים, מים קדושים, היה בזכות מרים.

מרים היא הבת (של עמרם), היא האחות (משה ואהרן), היא הגיסה (אלישבע וציפורה), היא מעורבת ואכפתית, כמו המים שחודרים לכל מקום. היא ערב שבת והיא מוצאי שבת: הבאר נבראת בערב שבת בין השמשות, ולפי המקובלים, הרוצה לטעום טעם בארה של מרים, ישתה את המים הראשונים שנובעים במוצאי השבת, כי היא דרכה של תורה, פשוט נמצאת שם כשזקוקים לה. ומילה אחרונה לבנות, בנות-תורה: גם אמא לפעמים נראית בעינייך כמו סלע, קשה ויבשה. אל תכי בסלע, דברי אליה! מכות החיים הופכות אותה לפעמים למדבר צין ומצננות בה תקוות, אבל אל לך

²¹ מקום תפילה 'סגולי' למציאת שידוך.

לטעות: אין אמא שלא אוצרת בתוכה מאגר מים מתוקים רק עבורך! אהבי אותה, השקי את שפתותיה היבשות, למדי אותה תורה חדשה, התירי לה לשוב ולאהוב, ויצאו מים רבים. ע"כ הרבנית ימימה מזרחי. הערת מערכת דפי פרשת השבוע של בר-אילן חוקת עו. במסגרת מבצע "ופרצת" אנו משתדלים להגיע לקהלים חדשים, לא רק בין הקוראים אלא גם בין הכותבים. אחד משני המאמרים בגיליון זה הוא פרי עטה של אחת מן המפורסמות שבין מלמדות התורה בארץ, הרבנית ימימה מזרחי, אשר דבריה נשמעים ונקראים בשקיקה בכל רחבי העולם היהודי. אנו מקווים שכל הקוראות והקוראים, גם מי שאינם אמונים על סגנונה, ישכילו להיפתח ויצליחו לטעום וליהנות ממתיקות דבריה, המציגים את שיטתה – "תורה שמיתרגמת לעשייה". ע"כ. א"ה. חשיבות מיוחדת נודעת למאמר זה ולדומיו, מול המגמה האכזרית והנפשעת לשלול משפחה של אב ואם, ולהכשיר חד-הוריות לכתחילה וגרוע מזה. ה"י!

תן לחכם ויחכם עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר גליונות <http://jewishoffice.co.il>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעושיאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺